

Anna Karłyk-Ćwik

Uniwersytet Dolnośląski DSW

ORCID: 0000-0001-6417-7989

<https://doi.org/10.26881/ndps.2025.54.11>

Prężność młodzieży niedostosowanej społecznie i prawidłowo przystosowanej

Artykuł prezentuje wyniki badań naukowych na temat prężności młodzieży prawidłowo i nieprawidłowo przystosowanej. Badaniami objęto niemal 600 wychowanków Młodzieżowych Ośrodków Wychowawczych oraz uczniów ogólnodostępnych szkół ponadpodstawowych w wieku 13–18 lat. Analiza porównawcza ujawniła istotne różnice międzypłciowe oraz związane z wiekiem badanych, nie wykryto natomiast zróżnicowania prężności ze względu na poziom społecznego przystosowania. Wnioski mogą posłużyć do konstruowania programów profilaktycznych oraz oddziaływań wychowawczych, resocjalizacyjnych i terapeutycznych w zakresie wzmacniania odporności psychicznej wśród młodzieży.

Słowa kluczowe: prężność, młodzież, niedostosowanie społeczne

The resilience of socially maladjusted and well-adjusted youth

The article presents the results of scientific research on the resilience of properly and incorrectly adjusted adolescents. The study covered almost 600 pupils of Youth Educational Centres and pupils of mainstream secondary schools aged 13–18. Comparative analysis revealed significant differences between the sexes and related to the age of the subjects, but no differences in resilience due to the level of social adjustment were detected. The conclusions can be used to construct prevention programs as well as educational, resocialization and therapeutic interventions in the field of strengthening resilience among young people.

Key words: resilience, youth, social maladjustment

Wprowadzenie

Prowadzone w ostatnich latach badania nad niedostosowaniem społecznym młodzieży wpisują się w coraz intensywniej rozwijający się w naukach społecznych nurt, który zakłada, że tradycyjne koncentrowanie się badaczy na patologii powinno być równoważone poszukiwaniem i badaniem takich właściwości, kompetencji, zasobów i potencjałów jednostki, które wspierają zarówno jej do-

brostan psychiczny, jak też proces pozytywnej adaptacji do środowiska społecznego. Kluczowym pojęciem dla procesu adaptacji jest *resilience*.

Prężność z perspektywy teorii i badań

Pojęcie *resilience*, tłumaczone jako prężność, sprężystość, odporność czy elastyczność, nie jest terminem jednorodnym. Prężność jest ujmowana najczęściej w trojaki sposób: jako zestaw cech charakterystycznych dla tzw. prężnej osoby, jako efekt (wynik) przystosowania się do trudnych warunków oraz jako proces adaptacji (Ogińska-Bulik, Juczyński 2011). W związku z tymi różnicami w literaturze przedmiotu pojawia się stanowisko rozróżniające *resilience* od *resiliency*. Łukasz Kaczmarek, powołując się na koncepcję Jacka Blocka (Block, Kremen 1996), twierdzi, że pojęcia sprężystości psychicznej (*resiliency*) nie można utożsamiać z pojęciem rezyliencji (*resilience*), mimo iż oba dotyczą elastycznej adaptacji. Odnoszą się bowiem do różnych kategorii opisu; pierwsza to cecha osobowości, natomiast rezyliencja to proces skutecznej adaptacji w obliczu skrajnie niesprzyjających warunków, najczęściej ujmowany w perspektywie rozwojowej. W tym podejściu sprężystość psychiczna może brać udział w procesie rezyliencji, lecz nie jest w nim ani konieczna, ani wystarczająca (Kaczmarek i in. 2011).

Większość badań prowadzonych w grupie dzieci i młodzieży ujmuje prężność w kategoriach procesu. Badacze definiują ją jako proces dynamicznej, pozytywnej adaptacji jednostki w obliczu pojawiających się przeciwności (zagrożenia, traumy, stresu) (Luthar i in. 2000; Charney 2004). Zdaniem Krzysztofa Ostaszewskiego prężność psychiczna „jest to wieloczynnikowy proces pozytywnej adaptacji, w którym czynniki chroniące kompensują lub redukują wpływ czynników ryzyka” (Ostaszewski 2005: 2). Prężność rozumiana jako proces obejmuje szeroki repertuar czynników powiązanych ze skuteczną adaptacją do stresujących wydarzeń, które są efektem oddziałujących wzajemnie na siebie cech jednostki i środowiska (Heszen, Sęk 2012: 173–176). Wśród sprzyjających pozytywnej adaptacji protekcyjnych czynników osobowych opisywane są indywidualne właściwości i społeczne umiejętności, takie jak: łagodne usposobienie, dyspozycyjny optymizm, wysokie nasilenie poczucia własnej wartości i skuteczności, poczucie koherencji, dobre relacje z rówieśnikami, wysoki poziom inteligencji (poznawczej i emocjonalnej), poczucie humoru, umiejętność rozwiązywania problemów, zwłaszcza w sytuacjach krytycznych, zdolność do współpracy z innymi, stabilność emocjonalna, przekonanie o możliwości sprawowania kontroli nad otoczeniem, a także niski poziom agresji (Garmezy 1991). Wśród czynników środowiskowych istotną rolę w procesie adaptacji odgrywają natomiast zasoby rodzinne i środowiska lokalnego. Prężność wiąże się pozytywnie ze wsparciem społecznym

udzielanym przez rodziców, nauczycieli i inne osoby znaczące. Dzieci „prężne” z reguły posiadają rodziców, którzy dbają o ich edukację, uczestniczą w tym procesie, znają dobrze zainteresowania swoich dzieci i pomagają im je rozwijać. „Prężne” dziecko posiada w swoim życiu przynajmniej jedną osobę znaczącą, która jest dla niego wzorem (Winfield 1994).

Obecnie dominuje pogląd wskazujący na interaktywny charakter fenomenu *resilience*. Oznacza to, że na procesy *resilience* składa się zarazem ekspozycja (narażenie) na szereg zagrożeń (czynników ryzyka) i jednocześnie działanie różnych sił pozytywnych (czynników i mechanizmów chroniących) (Mudrecka 2013: 52–54). Wynik tych interakcji nie jest jednak z góry przesądzony, ponieważ zależy on od splotu i siły wielu czynników. Wiele badań wskazuje, że choć indywidualne cechy (np. zdolności uczenia się), predyspozycje (np. towarzyskie usposobienie, poczucie humoru) i umiejętności społeczne (np. asertywność) odgrywają kluczową rolę w procesie pozytywnej adaptacji dzieci i młodzieży, to jednak procesy *resilience* zależą również od wykorzystania zewnętrznych zasobów, np. konstruktywnego klimatu społecznego środowiska codziennego funkcjonowania czy też wsparcia przyjaciół, rodziny, naturalnych mentorów (Ostaszewski i in. 2011: 15). Przytaczane przez Bronisława Urbana (2012: 160–166) badania amerykańskich naukowców (O'Donnell i in. 2002), dotyczące czynników warunkujących zjawisko *resilience*, ujawniły ponadto, że nie występuje jednolity wzór czynników protekcyjnych, co oznacza, że te same czynniki raz mogą funkcjonować jako czynniki protekcyjne, a innym razem jako czynniki ryzyka. Zdaniem tego autora „Obecność tych dwojakiego rodzaju i znaczenia czynników nie oznacza ich równoległego, niezależnego istnienia, lecz układ relacyjny i interakcyjny, który decyduje o ostatecznym efekcie działań terapeutycznych” (Urban 2012: 161).

Znacznie mniejszą ilość badań poświęcono prężności traktowanej w kategoriach właściwości osobowości, dostarczają one jednak danych umożliwiających dokonanie charakterystyki prężnej jednostki. „Prężne” dzieci wykazują wyższe poczucie sensowności podejmowanych działań, pozytywne nastawienie do życia, wyższy poziom autonomii i zaufania do siebie, wyższy poziom sprawności niezbędnych w codziennym funkcjonowaniu, wyższe poczucie własnej wartości, większą spostrzegawczość, wnikliwość, uważność i zdolność do koncentracji, wyższy poziom inteligencji oraz wyższe umiejętności interpersonalne ułatwiające nawiązywanie ciepłych i serdecznych relacji z innymi dziećmi (Klohnien 1996; Robins i in. 1996; Oshio i in. 2002), a także większą otwartość na doświadczenia, sumienność i ekstrawersję (Nakaya i in. 2006). Przeciwnieństwem dzieci „prężnych” są jednostki z tzw. „kruchym ja” (*ego-brittle*), które ujawniają wyższy poziom neurotyczności, drażliwości, agresywności oraz większą skłonność do depresji i zachowań problemowych (Block i in. 1991; Klohnien 1996; Robins i in. 1996; Oshio i in. 2002; Nakaya i in. 2006). Badania stabilności prężności rozumianej jako

właściwość osobowości wykazały dość dużą stabilność prężności u chłopców w okresie dzieciństwa i adolescencji, a także u dziewcząt, ale tylko w okresie dzieciństwa, z wyraźnym wzrostem w okresie adolescencji (Block 1993; Chuang i in. 2006).

Prężność rozumianą zarówno w kategoriach procesu, jak i właściwości osobowości, pomimo jej względnej stabilności w czasie, można kształtować i rozwijać poprzez organizowanie pozytywnych doświadczeń oraz identyfikowanie i powiększanie zasobów (Reivich, Schatte 2003; Connor 2006; Sęk 2008; Ogińska-Bulik, Juczyński 2011).

Prężność a przystosowanie społeczne dzieci i młodzieży

Studia Susan S. Chuang i jej zespołu (2006), oprócz stabilności, wykazały także wpływ prężności na poziom adaptacji do szkoły oceniany przez nauczycieli u uczniów w wieku 8 lat. Dzieci oceniane jako prężne cechowały się wyższym poziomem przystosowania do grupy rówieśników i do reguł obowiązujących w szkole, przy czym dotyczyło to przede wszystkim chłopców. W kolejnym etapie badań podłużnych ustalono, że młodzież w wieku 15 lat, cechująca się wyższym poziomem prężności, ujawnia mniej zachowań problemowych. Niższy poziom prężności u dziewcząt wiązał się natomiast z częstszym występowaniem zachowań agresywnych, zaś u chłopców z problemami związanymi z koncentracją uwagi, gorszym uspołecznieniem i większą skłonnością do łamania prawa (Chuang i in. 2006).

Jednostki z tzw. „kruchym ja” (*ego-brittle*), które ujawniają wyższy poziom objawów depresji i większą skłonność do zachowań problemowych, w tym również do sięgania po środki psychoaktywne, wydają się więc gorzej przystosowane niż jednostki prężne będące ich przeciwieństwem (Block i in. 1991). Sandra Prince-Embury (2007) również wskazuje na występowanie różnic w przystosowaniu się dzieci z negatywnymi doświadczeniami życiowymi w zależności od poziomu prężności. Jednostki z wysokim jej nasileniem wykazywały lepszą adaptację do trudnych wydarzeń życiowych, takich jak rozwód rodziców czy doświadczanie przemocy domowej, w porównaniu z osobami o niskim nasileniu tej zmiennej. Osoby o wyższej prężności skuteczniej radzą sobie też ze stresem, wykorzystując częściej strategie skoncentrowane na problemie (zadaniu), niż na emocjach (Campbell-Sils i in. 2005). Polskie badania Elżbiety W. Napory (2016: 41–54) dowodzą, że dorastające dzieci samotnych matek (po rozwodzie) cechują się istotnie niższą prężnością niż ich rówieśnicy wychowujący się w rodzinach o niezaburzonej strukturze. Badania Aleksandry Dudy (2021) ujawniły natomiast brak różnic w zakresie prężności psychicznej pomiędzy młodymi osobami wychowującymi

się w rodzinach z problemem alkoholowym, a ich rówieśnikami z rodzin funkcjonujących prawidłowo. Podobne wyniki uzyskano w badaniach prężności psychicznej młodzieży niedostosowanej społecznie skierowanej do ośrodków kurtorskich, które ujawniły, że nieletni są bardziej prężni lub co najmniej tak samo prężni jak młodzież w populacji ogólnej (Konaszewski, Kwadrans 2017: 163–173)¹.

Odwrotny obraz wyłania się jednak z badań Ireny Mudreckiej (2020), która ustaliła, że badani nieletni umieszczeni w placówkach resocjalizacyjnych charakteryzują się niższymi wynikami zmiennej prężność (wyniki ogólne) niż młodzież ze szkół ponadpodstawowych. Istotne różnice statystyczne na niekorzyść nieletnich odnotowano w czynnikach: poczucie humoru i otwartość na nowe doświadczenia oraz kompetencje osobiste i tolerancja negatywnego afektu. W zakresie czynników optymistyczne nastawienie i energia oraz wytrwałość i determinacja w działaniu nie odnotowano natomiast różnic pomiędzy badanymi grupami. Wyniki analiz dotyczących relacji między prężnością a przystosowaniem społecznym są więc niejednoznaczne, co uzasadnia potrzebę kontynuowania badań w tym zakresie.

Reasumując, prężność, bez względu na sposób jej definiowania, można uznać za istotną właściwość sprzyjającą zdrowiu i przystosowaniu jednostki. Co więcej, zdaniem Niny Ogińskiej-Bulik i Zygryda Juczyńskiego (2011) może ona być traktowana jako „metazasób”, czyli zasób o szczególnej mocy regulacyjnej, wpływający na aktywowanie innych zasobów niezbędnych w procesie radzenia sobie z codziennymi wydarzeniami i problemami oraz adaptacji do zmieniających się warunków życia.

Założenia metodologiczne badań własnych

Cele, problemy badawcze i hipotezy

Celem badań było zweryfikowanie istniejących w literaturze przedmiotu różnicowości, a także ocena poziomu prężności badanej młodzieży i określenie zróżnicowania tej zmiennej pod względem płci, wieku oraz poziomu przystosowania społecznego badanych osób.

Sformułowano następujące problemy badawcze:

P-1: Jaki jest poziom prężności psychicznej badanej młodzieży?

P-2: Czy płeć, wiek i stopień przystosowania społecznego różnicują poziom prężności badanych?

¹ W swoich badaniach autorzy korzystali z innej niż rekomendowana przez twórców narzędzia SPP-18 skali ocen (od 1 do 5, zamiast od 0 do 4), co uniemożliwia porównywanie wyników.

Do problemu drugiego postawiono hipotezę badawczą:

H-2: Na podstawie wyników dotychczasowych badań przewiduje się, że płeć, wiek i stopień przystosowania społecznego różnicują poziom prężności młodzieży, choć dane w tym względzie są niejednoznaczne.

Badane osoby i teren badań

Badaniu poddano łącznie 590 osób w wieku od 13 do 18 lat. W dobranej w sposób celowo-losowy próbie znajdowało się 269 wychowanków młodzieżowych ośrodków wychowawczych oraz 321 uczniów szkół ponadpodstawowych (liceów ogólnokształcących i techników) z województwa dolnośląskiego. Kobiety stanowiły 45% badanych, a mężczyźni – 55%. Podobnie ukształtowała się struktura badanej grupy ze względu na wiek: młodzież w wieku do 15 lat stanowiła 55%, pozostałe 45% to starsi adolescenti (16–18 lat).

Narzędzie badawcze i procedura badań

W badaniu wykorzystano Skalę Pomiaru Prężności dla dzieci i młodzieży – SPP-18. Skala służy do pomiaru prężności rozumianej jako właściwość osobowości, zawiera 18 stwierdzeń ocenianych na skali od 0 do 4. Pozwala na ustalenie wyniku ogólnego prężności określanego na podstawie skali stenowej oraz wyników czterech czynników składających się na prężność, które obejmują: 1) Optymistyczne nastawienie i energię, 2) Wytrwałość i determinację w działaniu, 3) Poczucie humoru i otwartość na nowe doświadczenia, 4) Kompetencje osobiste i tolerancję negatywnego afektu (Ogińska-Bulik, Juczyński 2011). Zgodność wewnętrzna narzędzia, ustalona na podstawie *alfa* Cronbacha, wynosi 0,82 dla całej skali, rzetelność wyodrębnionych czterech podskal jest zbliżona i mieści się w granicach od 0,76 do 0,87. Stabilność bezwzględna, ustalona za pomocą testu retestu w odstępie 6 tygodni na 30-osobowej grupie młodzieży, wynosi 0,78 i świadczy o wysokiej stałości badanego konstruktów (Ogińska-Bulik, Juczyński 2011: 15).

Do analiz porównawczych wykorzystano test t-Studenta dla grup niezależnych po uprzednim sprawdzeniu spełnienia założeń. Test Shapiro-Wilka potwierdził wprawdzie niespełnianie warunku o normalności rozkładu analizowanej zmiennej, jednak pozostałe warunki: homogeniczności wariancji (mierzonej testem Levene'a) oraz równoliczności statystycznej porównywanych grup (mierzonej testem chi-kwadrat) były zachowane, wykorzystano więc test parametryczny t-Studenta, gdyż jego wynik jest odporny na złamanie pojedynczego założenia. Poza tym przy licznej próbie można skorzystać z centralnego twier-

dzenia granicznego (CTG), które mówi, że w miarę jak wzrasta liczność próbek, rozkład statystyki testowej opartej na średniej zbliża się do rozkładu normalnego, niezależnie od rozkładu zmiennej, którą mierzymy (Wieczorkowska, Wierziński 2007). Poziom istotności statystycznej ustalono na 0,05 ($\alpha=0,05$). Obliczenia statystyczne wykonano przy użyciu programu komputerowego PQStat (v.1.6.2. 64-bit).

Wyniki badań

Poziom prężności badanej młodzieży

Ogólna wartość prężności w badanej grupie wynosi $M=46,98$ i plasuje się na poziomie 5 stena (poziom średni).

Tabela 1. Prężność – statystyki opisowe ($N=590$)

	M	SD	Min	Max	Skośność	Kurtoza
Prężność ogólna	46,980	11,500	11	72	-0,51	0,25
Optymizm	12,930	3,676	2	20	-0,48	0,04
Wytrwałość	13,368	3,729	0	20	-0,54	0,26
Humor	11,419	2,908	2	16	-0,54	0,01
Kompetencje	9,259	3,376	0	16	-0,44	-0,13

Źródło: badania własne.

Uzyskana wartość jest wyższa niż średnia uzyskana w badaniach Ogińskiej-Bulik i Juczyńskiego (332 uczniów), która wyniosła $M=45,65$. Co więcej uzyskane wyniki oddzielnie dla grupy wychowanków MOW ($M=46,71$) oraz uczniów ($M=47,21$) również są wyższe niż w przywoływanych badaniach (Ogińska-Bulik, Juczyński 2011). Otrzymany wynik jest też wyższy od wyników uzyskanych przez Mudrecką (2020) zarówno w całej badanej grupie $M=42,66$, grupie uczniów $M=46,07$ oraz grupie wychowanków placówek resocjalizacyjnych $M=39,26$.

Prężność a przystosowanie

Przeprowadzone analizy porównawcze – wbrew wstępnym założeniom – nie wykazały zróżnicowania prężności pod względem poziomu przystosowania społecznego (tabela 2).

Zgodnie z poniższym zestawieniem nie występują istotne różnice w zakresie prężności między nieletnimi a uczniami ogólnodostępnych szkół zarówno w po-

ziomie ogólnej prężności psychicznej ($t=-0,528$, $p=0,597$), jak też w zakresie wszystkich czterech składowych prężności.

Tabela 2. Prężność wychowanków MOW i uczniów szkół średnich (N=590)

	Wychowankowie MOS/MOW (N=269)		Uczniowie szkół (N=321)		Test t-Studenta	
	M	SD	M	SD	t	p
Prężność	46,706	11,584	47,209	11,442	-0,528	0,597
Optymizm	11,717	3,701	13,109	3,651	-1,289	0,198
Wytwałość	13,621	3,647	13,156	3,788	1,510	0,131
Humor	11,230	2,936	11,576	2,880	-1,440	0,150
Kompetencje	9,137	3,477	9,361	3,477	-0,802	0,423

Źródło: badania własne.

Wyniki surowe dotyczące ogólnego wskaźnika prężności przeliczono następnie na wyniki skali stenowej, które umożliwiają wyodrębnienie wśród porównywanych kategorii osób trzech grup: o niskim (1–4 sten), przeciętnym (5–6 sten) i wysokim (7–10 sten) poziomie prężności (tabela 3).

Tabela 3. Rozkład prężności w porównywanych grupach nieletnich (N=269) i uczniów (N=321)

	N	1 – niski poziom prężności (N=190)			2 – średni poziom prężności (N=178)			3 – wysoki poziom prężności (N=222)		
		n	%	M	n	%	M	n	%	M
Nieletni	269	87	32,34	33,172	82	30,48	47,744	100	37,17	57,630
Uczniowie	321	103	32,09	34,097	96	29,91	47,427	122	38,01	57,155

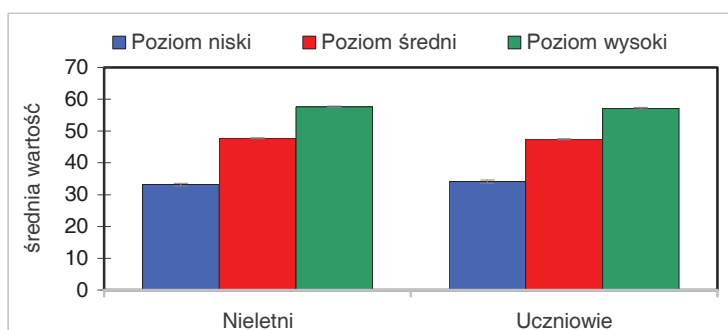
Źródło: badania własne.

W całej badanej próbie wyodrębniono trzy równoliczne statystycznie grupy: młodzież o niskim poziomie prężności (N=190), która stanowiła 32,2% ogółu badanych, młodzież o średnim poziomie prężności (N=178) – 30,17% badanych oraz młodzież o wysokim poziomie prężności (N=222) stanowiąca 37,63% badanych. Najliczniejszą grupę wśród badanej młodzieży stanowi więc młodzież o wysokiej prężności, następnie młodzież o niskiej prężności, najmniej liczna jest grupa młodzieży o przeciętnym wyniku prężności psychicznej. Wynik ten jest więc odmienny od uzyskanego wcześniej przez Ogińską-Bulik i Juczyńskiego (2011). W badanej przez nich grupie młodzieży niską prężność zanotowano u 31,3%, średnią – u 37,9%, a wysoką – u 33,8% (Ogińska-Bulik, Juczyński 2011: 22).

W dalszej części analiz w każdej z porównywanych grup młodzieży (niedostosowani społecznie i prawidłowo przystosowani) wyodrębniono uczestników o niskim, przeciętnym i wysokim poziomie prężności (tabela 3). W grupie nieletnich niską prężność zaobserwowano u 32,3%, średnią – u 30,5%, a wysoką – u 37,2% badanych. W grupie uczniów proporcje te były niemal identyczne: uczniowie o niskiej prężności stanowili 32,1%, o średniej – 29,9%, zaś o wysokiej – 38% badanych.

Zupełnie inaczej przedstawiają się wyniki badań Mudreckiej (2020: 256), gdzie w grupie nieletnich dominowali ci o niskim poziomie prężności (67,2%), następnie nieletni o średnim poziomie prężności (22,6%), najmniej liczną grupę stanowili natomiast nieletni o wysokiej prężności (10,3%). Wyniki uzyskane w grupie uczniów były nieco bardziej wyrównane, jednak również tam zaznaczyła się dominacja osób o niskim i średnim poziomie prężności (po 37,3%), zaś uczniowie o wysokim poziomie prężności stanowili jedynie 1/4 badanej grupy (25,5%).

W przeprowadzonym badaniu nie tylko odsetek osób o niskiej, średniej i wysokiej prężności w porównywanych grupach jest zbliżony, niemal identyczne są również średnie arytmetyczne prężności dla poszczególnych jej poziomów (wykres 1).

Wykres 1. Średnia wartość prężności w porównywanych grupach

Źródło: badania własne.

W grupie nieletnich średnia wartość prężności w grupie osób o niskim jej nasileniu wynosi $M=33,17$, zaś w analogicznej grupie uczniów – $M=34,09$, podobnie sytuacja wygląda w grupie osób o średniej prężności – średnia u nieletnich wynosi $M=47,74$, zaś u uczniów $M=47,43$. Również osoby o wysokim poziomie prężności uzyskały zbliżone średnie w porównywanych grupach: nieletni $M=57,63$, uczniowie $M=57,15$.

Powyższe analizy potwierdzają brak istotnych różnic pomiędzy młodzieżą niedostosowaną społecznie a prawidłowo przystosowaną w zakresie prężności.

Prężność a płeć

W kolejnym etapie ustalono, że występuje istotne zróżnicowanie prężności badanej młodzieży pod względem płci (tabela 4).

Tabela 4. Prężność a płeć (N=590)

	Mężczyźni (N=323)		Kobiety (N=267)		Test t-Studenta	
	M	SD	M	SD	t	p
Prężność	49,483	10,732	43,951	11,688	5,985	<0,000
Optymizm	13,532	3,571	12,202	3,675	4,444	0,000
Wytrwałość	14,010	3,597	12,592	3,744	4,677	0,000
Humor	11,734	2,801	11,037	2,992	2,913	0,004
Kompetencje	10,207	3,002	8,112	3,452	7,882	<0,000

Źródło: badania własne.

Chłopcy cechują się wyższą prężnością ogólną oraz wyższymi wartościami wszystkich czterech komponentów prężności w porównaniu do dziewcząt.

Wyniki te częściowo pokrywają się z wynikami innych badaczy, np. Block (1993) czy Mudrecka (2020), choć w tych ostatnich badaniach to dziewczęta (niedostosowane) charakteryzowały się wyższymi wynikami od chłopców. W badaniach Ogińskiej-Bulik i Juczyńskiego (2011) wykazano, że płeć nie różnicuje nasilenia prężności w badanej grupie młodzieży poza czynnikiem 4, dotyczącym kompetencji osobistych i tolerancji negatywnego afektu, które są wyższe u chłopców.

Aby przyrzeć się dokładniej ujawnionym różnicom, przeprowadzono analizy porównawcze osobno w grupie młodzieży niedostosowanej społecznie i młodzieży prawidłowo przystosowanej.

Tabela 5. Prężność a płeć wychowanków MOW (N=269)

	Mężczyźni (N=152)		Kobiety (N=117)		Test t-Studenta	
	M	SD	M	SD	t	p
Prężność	50,013	9,785	42,410	12,348	5,468	<0,000
Optymizm	13,480	3,445	11,726	3,800	3,957	0,000
Wytrwałość	14,421	3,262	12,581	3,867	4,137	0,000
Humor	11,855	2,702	10,419	3,038	4,094	0,000
Kompetencje	10,256	2,906	7,684	3,628	6,275	<0,000

Źródło: badania własne.

W grupie wychowanków MOW występują istotne różnice między chłopcami a dziewczętami w zakresie prężności ogólnej oraz wszystkich czterech jej komponentów. Chłopcy cechują się wyższą prężnością we wszystkich analizowanych zakresach.

We wcześniejszych badaniach Mudreckiej (2020: 258) w grupie nieletnich różnice wystąpiły jedynie w zakresie czynnika 4 – kompetencje osobiste i tolerancja negatywnego afektu, który osiągnął wyższe wartości u chłopców.

Nieco inaczej sytuacja wygląda w grupie uczniów szkół ogólnodostępnych – wprawdzie w większości analizowanych zmiennych wystąpiły różnice na korzyść chłopców, jednak są one mniej wyraźne i nie dotyczą wszystkich wymiarów prężności (tabela 6).

Tabela 6. Prężność a płeć uczniów szkół średnich (N=321)

	Mężczyźni (N=171)		Kobiety (N=150)		Test t-Studenta	
	M	SD	M	SD	t	p
Prężność	49,012	11,517	45,153	11,039	3,053	0,002
Optymizm	13,579	3,689	12,573	3,543	2,482	0,013
Wytrwałość	13,643	3,843	12,600	3,658	2,481	0,013
Humor	11,626	2,890	11,520	2,875	0,328	0,743
Kompetencje	10,164	3,092	8,447	3,282	4,823	0,000

Źródło: badania własne.

W grupie uczniów istotne, choć mniejsze niż w przypadku nieletnich oraz całej badanej próby, różnice między chłopcami a dziewczętami dotyczą ogólnej prężności ($t=3,053$; $p=0,002$), optymizmu ($t=2,482$; $p=0,013$), wytrwałości ($t=2,481$; $p=0,013$) i kompetencji ($t=4,823$; $p=0,000$). Chłopcy charakteryzują się tu wyższymi wynikami od dziewcząt. Nie ujawniono natomiast różnic w zakresie jednego z wymiarów prężności – poczucia humoru i otwartości na nowe doświadczenia, który w porównywanych grupach chłopców i dziewcząt osiąga zbliżone wartości ($t=0,328$; $p=0,743$).

Uzyskane wyniki, również w tym przypadku, nie pokrywają się z wcześniejszymi ustaleniami Mudreckiej (2020: 258), zgodnie z którymi w grupie młodzieży ze szkół powszechnych różnice ujawniły się w przypadku wszystkich badanych zmiennych oprócz czynnika 1, czyli optymistycznego nastawienia i energii. W dodatku, to dziewczęta charakteryzowały się wyższymi wynikami od chłopców.

Prężność a wiek

Zgodnie z oczekiwaniami również wiek okazał się zmienną różnicującą poziom prężności w całej badanej populacji oraz w grupie młodzieży niedostosowanej społecznie.

Tabela 7. Prężność a wiek (N=590)

	Młodzież do 15 r.ż. (N=325)		Młodzież od 16 r.ż. (N=265)		Test t-Studenta	
	M	SD	M	SD	t	p
SPP-18	45,708	12,243	48,540	10,328	-2,995	0,003
Optyzmizm	12,403	3,901	13,577	3,272	-3,906	0,000
Wytrwałość	13,225	3,904	13,543	3,501	-1,033	0,302
Humor	11,111	3,084	11,796	2,632	-2,866	0,004
Kompetencje	8,969	3,506	9,615	3,179	-2,320	0,021

Źródło: badania własne.

Starsza młodzież (od 16 do 18 lat) cechuje się istotnie wyższym poziomem prężności ogólnej oraz wyższymi wynikami w zakresie optymizmu, humoru i kompetencji w porównaniu do młodzieży młodszej (od 13 do 15 lat). Jedynie zmienna „wytrwałość i determinacja w działaniu” osiągnęła zbliżony poziom w obu porównywanych grupach ($t=-1,033$; $p=0,302$).

Podobne wyniki uzyskano w grupie młodzieży niedostosowanej społecznie (tabela 8).

Tabela 8. Prężność a wiek wychowanków MOW (N=269)

	Młodzież do 15 r.ż. (N=140)		Młodzież od 16 r.ż. (N=129)		Test t-Studenta	
	M	SD	M	SD	t	p
Prężność	44,150	12,595	49,481	9,686	-3,908	0,000
Optyzmizm	11,778	3,946	13,736	3,124	-4,529	0,000
Wytrwałość	13,221	3,995	14,054	3,187	-1,897	0,059
Humor	10,764	3,215	11,736	2,514	-2,773	0,006
Kompetencje	8,386	3,661	9,953	3,077	-3,812	0,000

Źródło: badania własne.

Starsi wychowankowie MOW okazują się być bardziej prężni, niż ich młodszy koledzy. Różnice te widoczne są zarówno w prężności ogólnej, jak też w trzech jej

wymiarach (optymizm, humor, kompetencje), poza wymiarem drugim – wytrzymałością i determinacją w działaniu.

Odmienne przedstawia się sytuacja w grupie młodzieży prawidłowo przystosowanej, w której nie zaobserwowano żadnych istotnych różnic w poziomie prężności pomiędzy młodszymi a starszymi adolescentami (tabela 9).

Tabela 9. Prężność a wiek uczniów szkół średnich (N=321)

	Młodzież do 15 r.ż. (N=185)		Młodzież od 16 r.ż. (N=136)		Test t-Studenta	
	M	SD	M	SD	t	p
Prężność	46,886	11,869	47,647	10,863	-0,588	0,557
Optymizm	12,876	3,809	13,426	3,411	-1,337	0,182
Wytrwałość	13,227	3,845	13,059	3,721	0,392	0,695
Humor	11,373	2,963	11,853	2,747	-1,479	0,140
Kompetencje	9,411	3,327	9,294	3,253	0,313	0,754

Źródło: badania własne.

Wcześniejsze badania Ogińskiej-Bulik i Juczyńskiego (2011: 21) nie wykazały różnicowania prężności ze względu na wiek badanej młodzieży, z wyjątkiem czynnika drugiego (wytrwałość i determinacja w działaniu), który okazał się nieco wyższy u młodszych badanych. Jednak, jak tłumaczą sami autorzy, badana przez nich próba 332 osób nie była reprezentatywna, do tego większość stanowiły osoby w wieku 16–18 lat, co sprawiło, że brak znaczących różnic mógł wynikać z małego różnicowania badanej próby.

Dyskusja wyników

Przeprowadzone badania pozwoliły na częściowe potwierdzenie sformułowanych hipotez dotyczących różnicowania prężności młodzieży ze względu na płeć i wiek. Mała liczba badań dotyczących tej problematyki przy jednoczesnej dużej niejednorodności uzyskanych w nich wyników utrudniają interpretację zebranego materiału badawczego. Uzyskane dane, choć wymykają się jednoznacznej interpretacji, są jednak istotne, ponieważ pokazują, że zmienna „niedostosowanie społeczne” pełni w budowanym modelu rolę zmiennej moderującej, zmieniającej zachowanie się innych zmiennych (zwłaszcza płci i wieku) w modelu.

W toku przeprowadzonych badań nie udało się natomiast potwierdzić hipotezy zakładającej różnicowanie prężności młodych ludzi ze względu na poziom ich przystosowania społecznego. Przypuszczano, iż wychowankowie MOW będą

mniej prężni niż ich rówieśnicy ze szkół średnich, jednak wyniki badań pokazują, że porównywane grupy młodzieży są równie prężne, co więcej – poziom ich prężności okazał się wyższy niż poziom prężności młodzieży badanej kilka lat wcześniej.

Fenomen ten można tłumaczyć faktem, iż trudne doświadczenia, które w ostatnich latach stały się udziałem ogółu dzieci i młodzieży (pandemia, wojny, kryzys klimatyczny, niepokoje geopolityczne), hartują młode pokolenie, zgodnie z trzecim modelem *resilience* „uodparniania na ryzyko” (*challenge model*) (Fergus, Zimmerman 2005). Liczne badania (por. Szredzińska 2022; Raport regulacyjny, 2024) ujawniły wprawdzie, że pierwszą reakcją po tych kryzysach było pogorszenie dobrostanu i zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży, jednak po pewnym czasie ta trudna sytuacja mogła uruchomić mechanizmy *resilience*, czego efekty być może zaczynamy obecnie obserwować. Zgodnie z koncepcją *resilience* uruchomienie mechanizmów odpornościowych ma miejsce wówczas, gdy przekroczony zostanie „punkt krytyczny”, po którym następuje efekt „odbicia”, czyli „bounce back” (Prince-Embury, Saklamoske 2013: 10). Zjawisko to polega na odbiciu się od negatywnych doświadczeń i powrocie do prawidłowego, a nawet lepszego/bardziej efektywnego funkcjonowania, nie tylko jednostek, ale też całych grup dotkniętych traumą.

Powyższe wyjaśnienie odnosi się do całej badanej grupy, jak jednak można wytłumaczyć zaskakujący wynik, zgodnie z którym młodzież niedostosowana społecznie jest tak samo prężna jak młodzież prawidłowo funkcjonująca?

W literaturze przedmiotu pojawia się stanowisko, zgodnie z którym niedostosowanie społeczne może być efektem odporności psychicznej, jako najbardziej efektywny sposób na przystosowanie się do sytuacji trudnej, generujący wewnętrzne przekonanie, że mimo problemów i przeciwności jednostka radzi sobie i zachowuje status quo. Kontekst sytuacyjny może bowiem warunkować wzmacnianie poczucia kompetencji społecznej, chronienie swojej pozytywnej samooceny oraz poczucia własnej wartości, jak również umożliwiać doświadczanie akceptacji przez grupę odniesienia. Istnieje zatem możliwość, że osoby bardziej doświadczane przez los, „walczące” o byt i zmuszone do opierania się negatywnym naciskom otoczenia mogą wykazywać wyższą prężność od osób, które żyją w tzw. „cieplarnianych warunkach” (Opora 2011).

Najnowsze badania pokazują, że istnieje istotna dodatnia zależność pomiędzy jednym z wymiarów psychopatii – zuchwałością – a prężnością psychiczną (Sandvik i in. 2015; Isen i in. 2018). Zuchwałość można potraktować jako odpowiednik „maski zdrowia psychicznego” Cleckleya, pozwalającej osobom o cechach psychopatycznych na względnie skuteczne przystosowanie się do życia w społeczeństwie bez ujawniania wyraźnych symptomów psychopatologicznych. Często obserwowane u młodzieży niedostosowanej społecznie cechy psychopatii zawar-

te w komponencie zuchwałość, takie jak: umiejętność wywierania wpływu na innych, niski poziom lęku, dominowanie w relacjach interpersonalnych, opanowanie w sytuacjach niebezpiecznych, wydają się zatem bardziej wiązać ze zmiennymi o charakterze adaptacyjnym, np. prężnością psychiczną, niż psychopatologicznym (Nowakowski, Wróbel 2021).

Innym wyjaśnieniem wyższego od spodziewanego poziomu prężności w grupie młodzieży niedostosowanej społecznie może być fakt, że nieletni przebywający w placówkach resocjalizacyjnych poddawani są systematycznie oddziaływaniom psychoedukacyjnym, socjoterapeutycznym i terapeutycznym, które sprzyjają wzmacnianiu prężności poprzez organizowanie pozytywnych doświadczeń, zaspokajanie kluczowych potrzeb rozwojowych oraz identyfikowanie i powiększanie zasobów (np. wiedzy, umiejętności społecznych, zainteresowań/pasji itd.). Być może więc relatywnie wysoki poziom ich prężności stanowi po prostu efekt pracy resocjalizacyjnej, co potwierdzałoby tezę, iż prężność podlega kształtowaniu i rozwojowi w toku oddziaływań psychopedagogicznych (Revich, Schatte 2003; Connor 2006; Sęk 2008; Ogińska-Bulik, Juczyński 2011).

Powyższe próby wyjaśnienia uzyskanych wyników, choć są niepełne, mogą jednak inspirować i zachęcać do dalszych poszukiwań, ukazując możliwe kierunki przyszłych badań.

Podsumowanie i wnioski

Przeprowadzone badania miały dać odpowiedź na pytanie o poziom prężności młodzieży, a także o zróżnicowanie tej zmiennej pod względem płci, wieku oraz poziomu przystosowania społecznego.

W toku badań udało się potwierdzić jedynie część postawionych hipotez. Ustalono, że choć badana młodzież cechuje się średnim poziomem prężności, to jednak uzyskane przez nią wyniki są wyższe niż w innych badaniach. Analiza porównawcza ujawniła istotne różnice międzypłciowe oraz związane z wiekiem badanych, nie wykryto natomiast zróżnicowania prężności ze względu na poziom społecznego przystosowania.

Uzyskany wynik sugerować może, iż urazy psychiczne, kryzysy i przeciwności losu doświadczane przez nieletnich, silniej aktywizują ich zasoby odpornościowe oraz mechanizmy *resilience*, które dodatkowo mogą być skutecznie wspierane i rozwijane w toku oddziaływań resocjalizacyjnych zwiększając prężność tej kategorii młodzieży i dając nadzieję na „odbicie się” od destruktywnych doświadczeń i odwrócenie negatywnego procesu socjalizacji.

W ocenie uzyskanych wyników, jak i w formułowaniu wypływających z nich wniosków należy uwzględnić ograniczenie, jakim jest celowo-losowy dobór pró-

by badawczej oraz jej niezbyt duża liczebność. Poza tym stosunkowo duże odchylenia standardowe niektórych zmiennych (zwłaszcza ogólnej prężności), świadczące o dużym rozproszeniu danych wokół średniej, a tym samym o większej zmienności (zróźnicowaniu) w zbiorze danych, każą zachować ostrożność w interpretowaniu i uogólnianiu uzyskanych wyników. Wobec powyższego uzyskane dane zachęcają raczej do dalszej eksploracji problematyki prężności niż prowadzą do zamykających konkluzji.

Pomimo pewnych ograniczeń przeprowadzone badania wzbogacają dotychczasową wiedzę o funkcjonowaniu psychospołecznym młodzieży o nowe wątki analizowane z perspektywy porównawczej. Mogą również stać się przyczynkiem do dalszych studiów nad prężnością młodzieży niedostosowanej społecznie oraz nad jej korelatami. Uzyskane wyniki mają także wartość aplikacyjną – mogą one zostać wykorzystane w projektowaniu oddziaływań profilaktycznych, terapeutycznych i resocjalizacyjnych.

Bibliografia

- Block J. (1993), *Studying personality the long way* [w:] D.C. Funder, R.D. Parke, C. Tomlinson-Keasey, K. Wideman (red.), *Studying lives through time: Personality and development* (s. 9–41), APA, Washington, DC.
- Block J., Kremen A.M. (1996), *IQ and ego-resiliency: Conceptual and empirical connections and separateness*, *Journal of Personality and Social Psychology*, 70: 349–361.
- Block J., Gjerde P.F., Block J.H. (1991), *Personality antecedents of depressive tendencies in 18-year-olds: A prospective study*, *Journal of Personality and Social Psychology*, 66: 726–738.
- Campbell-Sils L., Cohan S.L., Stein M.B. (2005), *Relationship of resilience to personality, coping, and psychiatric symptoms in young adults*, *Behavior Research and Therapy*, 44(4): 585–599.
- Charney D.S. (2004), *Psychobiological mechanisms of resilience and vulnerability: implications for successful adaptation to extreme stress*, *American Journal of Psychiatry*, 161: 195–216.
- Chuang S., Lamb M., Hwang C. (2006), *Personality development from childhood to adolescence: A longitudinal study of ego-control and ego-resiliency in Sweden*, *International Journal of Behavioral Development*, 30(4): 338–343.
- Connor K.M. (2006), *Assessment of resilience in the aftermath trauma*, *Journal of Clinical Psychiatry*, 67(2): 46–49.
- Duda A. (2021), *Samoocena i poczucie prężności a struktura potrzeb osób pochodzących z rodzin alkoholowych*, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J, Paedagogia-Psychologia*, 34(2): 159–176. DOI: 10.17951/j.2021.34.2.159-176.
- Fergus S., Zimmerman M.A. (2005), *Adolescent resilience: A framework for understanding healthy development in the face of risk*, *Annual Review of Public Health*, 26: 399–419.
- Garmezy N. (1991), *Resiliency and vulnerability to adverse developmental outcome with poverty*, *American behavioral Sciences*, 34: 416–430.
- Heszen I., Sęk H. (2012), *Psychologia zdrowia*, PWN, Warszawa.

- Isen J., Baker L., Kern M., Raine A., Bezdjian S. (2018), *Unmasking the Association between Psychopathic Traits and Adaptive Functioning in Children*, *Personality and Individual Differences*, 124: 57–65. DOI:10.1016/j.paid.2017.11.043.
- Kaczmarek Ł., Sęk H., Ziarko M. (2011), *Sprężystość psychiczna i zmienne pośredniczące w jej wpływie na zdrowie*, *Przegląd Psychologiczny*, 54: 29–46.
- Klohn, E.C. (1996), *Conceptual analysis and measurement of the construct of ego-resiliency*, *Journal of Personality and Social Psychology*, 70: 1067–1079.
- Konaszewski K., Kwadrans Ł. (2017), *Prężność psychiczna a wsparcie społeczne w grupie młodzieży nieprzystosowanej. Badania pilotażowe*, *Resocjalizacja Polska*, 13: 163–173.
- Luthar S.S., Cicchetti D., Becker B. (2000), *The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work*, *Child Development*, 71: 543–562.
- Mudrecka I. (2013), *Wykorzystanie koncepcji resilience w profilaktyce niedostosowania społecznego i resocjalizacji*, *Resocjalizacja Polska*, 5: 49–62.
- Mudrecka I. (2020), *Prężność u młodzieży z placówek resocjalizacyjnych i szkół ponadpodstawowych – analiza porównawcza*, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J, Paedagogia-Psychologia*, 33(4): 249–262. DOI: 10.17951/j.2020.33.4.249-262.
- Nakaya M., Oshio A., Kaneko H. (2006), *Correlations for Adolescent Resilience Scale with Big Five Personality Traits*, *Psychological Reports*, 98: 927–930.
- Napora E.W. (2016), *Wybrane zasoby osobiste matek a prężność adolescentów. Różnicująca rola struktury rodziny*, *Studia Psychologiczne*, 54(3): 41–54.
- Nowakowski K., Wróbel K. (2021), *Cechy psychopatyczne, prężność psychiczna i radzenie sobie ze stresem u młodzieży niedostosowanej społecznie*, *Psychiatria Polska*, 55(5): 1157–1167. DOI: <https://doi.org/10.12740/PP/OnlineFirst/118139>.
- O'Donnell D.A., Schwab-Stone M.E., Mueeed A.Z. (2002), *Multidimensional Resilience in Urban Children Exposed to Community Violence*, *Child Development*, 73(4): 1265–1282.
- Ogińska-Bulik N., Juczyński Z. (2011), *Prężność u dzieci i młodzieży: charakterystyka i pomiar – Polska Skala SPP-18*, *Polskie Forum Psychologiczne*, 16(1): 7–28.
- Opóra R. (2011), *Nieletni niedostosowani społecznie, lecz odporni psychicznie* [w:] W. Junik (red.), *Resilience. Teoria – badania – praktyka* (s. 29–43), Wydawnictwo Edukacyjne Parpamedia, Warszawa.
- Oshio A., Nakaya M., Kaneko H., Nagamine S. (2002), *Development and validation of an Adolescent Resilience Scale*, *Japanese Journal of Counseling Science*, 35: 57–65.
- Ostaszewski K. (2005), *Druga strona ryzyka*, *Remedium*, 2: 1–3.
- Ostaszewski K., Rustecka-Krawczyk A., Wójcik M. (2011), *Czynniki chroniące i czynniki ryzyka związane z zachowaniami problemowymi warszawskich gimnazjalistów: klasy I–III*. Instytut Psychiatrii i Neurologii w Warszawie, Warszawa, <https://kcpu.gov.pl/wp-content/uploads/2022/11/czynniki-chroniace-i-czynniki-ryzyka-zwiazane-z-zachowaniami-problemowymi-warszawskich-gimnazjalistow-klasy-i-iii.pdf> [dostęp: 28.06.2025].
- Prince-Embury S. (2007), *Resiliency scales for children and adolescents: A profile of personal strengths*, *Canadian Journal of School Psychology*, 22(2): 255–261.
- Prince-Embury S., Saklafoske D.H. (2013), *Resilience in Children, Adolescents, and Adults: Translating Research into Practice*, Springer, New York, NY.
- Raport regulacyjny „Poprawa ochrony zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży w Polsce” (2024), https://rzmlaw.com/wp-content/uploads/2024/06/Raport-Poprawa_ochrony_zdrowia_psychicznego_dzieci_i_mlodziemy_w_Polsce.pdf [dostęp: 28.06.2025].

- Reivich K., Shatte A. (2003), *The Resilience Factor. 7 Keys to Finding Your Inner Strength and Overcoming Life's Hurdles*, Random House, New York, NY.
- Robins R.W., John O.P., Caspi A., Moffitt T.E., Stouthamer-Loeber M. (1996), *Resilient, overcontrolled, and undercontrolled boys. Three replicable personality types*, *Journal of Personality and Social Psychology*, 70: 157–171.
- Sandvik A., Hansen A., Hystad S., Johnsen B., Bartone P. (2015), *Psychopathy, anxiety, and resiliency – Psychological hardiness as a mediator of the psychopathy–anxiety relationship in a prison setting*, *Personality and Individual Differences*, 72: 30–34.
- Sęk H. (2008), *Udział pozytywnych emocji w osiąganiu zdrowia* [w:] I. Heszen, J. Życińska (red.), *Psychologia zdrowia. W poszukiwaniu pozytywnych inspiracji* (s. 73–88), Wydawnictwo SWPS Academica, Warszawa.
- Szredzińska R. (2022), *Zdrowie psychiczne dzieci i młodzieży. Raport o zagrożeniach ubezpieczeństwa i rozwoju dzieci w Polsce*, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, https://fdds.pl/_Resources/Persistent/4/b/2/8/4b284d3df9b1087f1d2d0c9724538c9c6f24bf6e/Dzieci%20si%C4%99%20licz%C4%85%202022%20-%20Zdrowie%20psychiczne%20dzieci%20i%20m%C5%82odzie%C5%BCy.pdf [dostęp: 28.06.2025].
- Urban B. (2012), *Agresja młodzieży i odrzucenie rówieśnicze*, PWN, Warszawa.
- Wieczorkowska-Wierzbińska G., Wierzbiński J. (2007), *Statystyka. Analiza badań społecznych*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Winfield L.F. (1994), *Developing Resilience in Urban Youth*, University of Southern California, NCREL.